

Ki is volt gróf Wass Albert? Nemzeti írónk, önfeláldozó magyar hazafi, politikus, bölcs és hajthatatlan. Magyarként Széchenyi, íróként Jókai és Mikszáth mellett lenne a helye. Otthon évtizedekig a nevét is tiltották. Névtelenné tett próféta, akinek könyvein nemzedékek nőttek fel. Miért a felháborodás ma is, ha szobrát avatják? Miért támadják holtában is? Látnokként mondta: *„Nem annak a hangját fogják meghallani, aki nagyobbat ordít, hanem aki igazabban szól. És nem az lesz a legokosabb ember, aki a gyűlöletet tudja, hanem az, aki a szeretetet és a megértést”*.

Nem állítom, hogy a legjobban ismertem őt. Levelei és hosszú beszélgetéseink azonban betekintést engedtek világába. Barátságunk számomra nemcsak megtiszteltetés volt, de iskola is, ahol órák alatt éveket okosodtam.

1980 nyarán Japánba emigráltam, az új élet minden örömével és bajával. Azóta itt peregnek cseresznyevirágos éveim. A Floridában élő gróf Wass Alberttel az újságírás hozott össze kilenc évvel később. Azokban a zűrzavaros időkben a magyar emigráció két célt tűzött zászlajára: az '56-os forradalom elismertetését és a romániai magyarok jogainak kivívását. Családom erdélyi gyökerei révén én az utóbbihoz csatlakoztam. Ceaușescu diktatúrájában az erdélyi magyarság legsötétebb éveit szenvedte. Eltűntek emberek, papok megcsonkított holttestét vetette ki a folyó, s a magyar szóért, mint legkevesebb, verés járt. Elemében volt a vérszomjas Securitate és besúgóhálózata.

1989-től felkérésre két amerikai lap, a *Magyarság* (később *Pittsburghi Magyarság*) és a *Kaliforniai Magyarság* japán tudósítója lettem. A japán híreken kívül főleg az erdélyi magyarság sanyarú sorsáról írtam. A diktátor azonban nem tolerálta a leleplező írókat. Óvatlanságom „jutalmaként” én is megkaptam a magamét. Senkinek nem kívánom, fátylat reá. Mindössze annyi engedményt tettem, hogy a radikálisabb *Pittsburgi Magyarságban* ezek után Bornemissza néven publikáltam.

Tőlem származik az első riport a romániai forradalomban a Securitate kivégzői elől bujdokló Tőkés Lászlóval, úgyszintén a marosvásárhelyi pogromról. Ezeket a jelentősebb emigráns lapok is átvették – az Államokban, Kanadában, Nyugat-Németországban és Ausztriában. Sőt, angol fordításban az amerikai hírekbe is bekerült.

Gróf Wass Albert a II. világháborút követően hányatott körülmények között került az Egyesült Államokba. Írásai és feddhetetlen élete okán rövidesen az emigráns politikai és irodalmi élet vezéralakjává vált. Az 1924-ben alapított Erdélyi Szépművéses Céh könyvkiadó írója volt. Negyven évvel később ennek mintájára alapította meg

Astorban az Amerikai Szépmíves Céhet, továbbá a Duna menti Kutató és Információs Központot és a Danubian Press kiadóvállalatot. Kiadványaiban küzdött a magyar nyelv elkorcsosulása és a külföldi könyvtárakat megtöltő hamis dákoromán elmélet ellen. Megfélemlíthetetlen és megvesztegethetetlen volt. Tizenkilenc magyar és negyvenhárom angol nyelvű (többnyire ismeretterjesztő) könyvet és folyóirat-sorozatot adott ki. Ezeket díjtalanul küldte meg amerikai középiskoláknak és egyetemi könyvtáraknak. Emellett az emigráns magyar sajtóban is szinte folyamatosan publikált.

Egyazon újságokban írtunk, s nekem feltűnt a neve mellett a „Czegei” előnév. A Mikó-családfán találtam egy Czegei Vass Dánielt, 1989-ben megkérdeztem hát tőle, netalán rokonok vagyunk-e. Máig őrzöm igenlő válaszát.

„Kedves Öcsém! Örömmel vettem leveledet, ami pedig ama Vass Dánielt illeti, valóban egyik ősöm volt még abból az időből, amikor nevünket V-betűvel írtuk. A W Mária Terézia idejéből származik, mikor egy bizonyos „napló-író” Vass György a királyné magyar testőrei között szolgált azzal a titkos megbízatással, hogy 'nyerje vissza' a protestáns egyházak privilégiumait... [...] Na, de elkalandoztam a múltba. Visszatérve a jelenbe: a Central European Forum néhány példányát feladtam címedre, sok időbe fog azonban kerülni, míg odaér. [...] A folyóirat célja: bekapcsolódni a közép-európai egység megteremtésére törekvő nemzetközi munkába és ezen belül gondoskodni arról, hogy Erdély, a Felvidék és a Délvidék magyarjai ilyen, vagy amolyan módon, de fölszabaduljanak az idegen elnyomás alól. A szlovákokkal már van barátságos kapcsolatunk, mert ők is szeretnének megmentődni a csehektől, de a románok mereven elzárkóznak – a királyi exil-kormány –, sőt Románia határát a Tiszáig igyekeznek kitolni – természetesen ígérve a magyaroknak mindent, amit ezelőtt is ígértek, 1920-ban. Ez ellen tehát küzdünk minden eszközzel, és a lengyelek mellettünk vannak. [...] Albert Bátyád”¹

Ekképp kezdődött a mi barátságunk.

Sokan hívták telefonon, de csak kevesekkel akart beszélni. Megállapodásunk szerint én mindig beleszóltam az üzenetrögzítőjébe, s ha a hangomat hallotta, felvette a kagylót. Ilyenkor órákig beszéltünk.

Hogy milyen ember volt? Egyszerű, a nagyok egyszerűségével. Halk, nyugodt hangon szólt. Kissé mindig szomorúnak és csalódottnak tűnt, aki naponta szembesül övéi gyengeségével és kishitűségével. Mégis mérhetetlen szeretetet és megbocsátást mutatott irántuk, mint apa a gyermekei iránt.

Érdekelte a japán világ. Főleg a japánokat összetartó titokzatos erő. Engem pedig...? Minden egyes szava!

Elmondta, hogy Floridában megvette lord Astor villáját, és megözvegyülve ott éli száműzött életét. A patinás épület fontos összejövetelek és döntések színhelyévé vált. Ám politikai és kiadói aktivitása mindvégig vörös posztó volt a román diktátor, Ceaușescu szemében. Távollétében koholt vádakkal halálra íteltette, és háborús bűnösként kiadását kérte az amerikai hatóságoktól. Sikertelenül.

Albert bátyámat – elmondása szerint – 1985-ben figyelmeztette az Interpol, hogy meggyilkolására Ceaușescu tizenkét Securitate-terroristát küldött Amerikába, a washingtoni követség és a clevelandi konzulátus mellé rendelve. A hír igaznak tűnt, mert a következő hetekben elgázolta egy rendszám nélküli teherautó. Túlélte. Két román konzul besétált az FBI csapdájába, amikor tv-szerelőnek álcázva álkulccsal behatoltak az általa lefoglalt szállodai szobába és ott pokolgépet próbáltak beszerezni. Két másik a kertjében lőtt rá pisztollyal és megsebesítette. Az FBI ezeket is elfogta. Mivel a merénylők diplomáciai mentességgel rendelkeztek, a nemzetközi szabályok szerint egyszerűen kiszuppolták őket az Államokból.

– Ennyire félnek tőled? – kérdeztem.

– Nem tőlem, Öcsém, hanem a hittől, amit adok. Attól, hogy a világban szétszórt magyarság egymás iránti szeretettel felvértezve összefog. Szavam ne feledjem: miképpen állsz a Japánban élő magyarokkal? Tartjátok-e a kapcsolatot egymással?

– A követséget és a kereskedelmi kirendeltséget leszámítva talán húsz magyar él itt szétszórva. Meglehetősen vegyes társaság. Rákosi öccse álnéven, egy Horthy-százados, három jezsuita pap, külföldről áttelepült disszidensek és néhány ideházasodott fiatal. Utóbbiak között akad kommunista és antikommunista egyaránt.

– Összetartanak?

– Ó, dehogy! Senki nem tudna három magyart összehozni. Félnek egymástól, mint a tűztől.

– Magyar átok! Erdély ügyében egyetérthetnétek...

Szégyelltem is magamat nagyon. A román diktátor az erdélyi egység megtörésére elkezdte 7000 magyar falu bulldózeres letarolását. Parasztházak ezrei, iskolák, kultúrházak, ősi kastélyok és templomok helye vált üres termőfölddé. A barbár pusztítás ellen nemzetközi tiltakozás bontakozott ki. Még az angol trónörökös, Károly herceg is felemelte a szavát, amint szétdúlták ükanyja, gróf Rhédey Klaudia sírhelyét. (Az angol királyi család erdélyi magyar ága külön fejezetet érdemelne!)

Bizony, szükség lett volna a magyar összefogásra!

Ha őket nem is, a japánokat és az itt élő külföldieket sikerült megnyernem. Előadásokat tartottam, megalapítottam a Japán Erdélyi Szövetséget, és csatlakoztunk a nemzetközi tiltakozáshoz. A falurombolás ellen 100 művész és értelmiségi nevében petíciót nyújtottunk be az ENSZ-vizsgálatot kezdeményező svéd kormányhoz.

A szabad világban a legnagyobb lélekszámú magyar emigráció Kanadában élt, azt követte az államokbeli. Hozzám, Japánba folyamatosan küldték a híreket. Többször ellátogattam Amerikába, ahol meglehetősen vegyes tapasztalatokat szereztem. A közösségekben különféle hazafias szervezetek alakultak, amelyek fő aktivitása a viharos vezetőségválasztásokra összpontosult. Az önjelölt vezetők száma mindig meghaladta a szükségést, s a hoppon maradtak sértődötten ellenzékbe vonultak. Ellencsoportokat alapítottak, s ezek a társaságok folyamatosan marták meg perelték egymást. Nem csoda, ha hazafias célokra az energiájuknak csak töredéke jutott.

– Nem a hazai rezsim és a románok aknamunkája teszi őket tönkre. – zsörtölődött Albert bátyám. – Tönkreteszik ők egymást, meg magukat.

Felülemelkedett az emigráció prominensei közötti intrikákon és hatalmi harcokon. Ha a szükség és a magyarság érdeke kívánta, senkit nem kímélő, pártatlan véleményt mondott. Rávilágított a hibákra, és megmutatta a helyes utat. Emiatt a hangadók tartottak tőle, s a nagyobb fordulatok előtt próbálták kipuhátolni a reakcióit.

– Miért nem állsz valamelyik hazafias szervezet élére? – kérdeztem.

– Régebben azt tettem. Ma már öreg vagyok ehhez, meg túl tapasztalt. Sok üres beszéd, kevés tett! És ráadásul mennyi egyéni érdek! Lásd, Öcsém, az egyik jelentős szervezet elnöke Magyarországon valaha főispán volt. Látszatra hatalmas „kommunizmusborító magyar összefogást” szervezett, ami csak azt célozta, hogy újból az legyen. Nem én kellenék nekik, csak a húzóerő. Maradjak inkább magányos farkas.

– Lesz-e még a magyarságnak valaha Kossuthja?

– A Jóisten gondoskodik rólunk. Kossuthok mindig voltak és lesznek. A baj csak az, hogy nem hallgatnak rájuk. Katona nélkül pedig még Kossuth Lajos is csak egy ember. Hanem Temesváron a román diktatúrával imponálón dacol az a fiatal pap. Tőkés a neve. No, lásd, az ilyenekből még lehet valami!

Albert bátyám nem csak a regnáló magyar és román kormány kulisszáit ismerte részletesen. Ugyanolyan jól értesült volt a világ nagyobb történéseiről is. Tengernyi titok birtokában képes volt történelmi eseményeket megjövendölni.

Én Magyarország jövőjét illetően meglehetősen pesszimista voltam. A Szovjetunióra és az erőszakos szervezetekre támaszkodó rezsim bebetonozta a kommunizmust. Jelét sem tapasztaltuk az elkövetkező változásoknak. Számomra egyszerűen csak az volt a kérdés, hogy egyáltalán megérem-e a szocializmus végét.

– Nagy változások szele fúj, Öcsém! – biztatott széles jókedvvel. – Meglásd, öt éven belül szétesik a Szovjetunió.

– No, és a Varsói Szerződés? – aggódtam.

– Megszűnik az is. Az orosz katonaság kivonul, és Magyarország szabad lesz!

– Kivonul? Önként?

Bátortalanul adtam hangot aggályaimnak, hogy a Birodalom kemény kézben tartja gyarmatait, s a katonaság meg a rendőrség túl erős.

Ő egyre izgatottabban és lelkesebben újságolta a híreket: „Kiválnak a balti országok!” „Kiválik Ukrajna!” „Kiválik Szibéria!” Persze, hogy neki lett igaza. A Szovjetunió három év alatt úgy darabjaira hullott, hogy Isten össze nem foltozná. Ma is szégyellem akkori kishitűségemet.

Gyakran megkeresték őt fiatal írótehetségek, akikkel jó szívvel bánt. Ellátta őket „hamubasült pogácsával”, bölcs tanácsaival. Ilyen volt a 33 éves Dunai Ákos, az egyik radikális lap szerkesztője, aki riportkönyveket írt a magyar nemesi emigrációról,

és a külföldön bujkáló ávosokról. Megkedvelte, rábízta novelláinak kiadás alá rendezését, de nem sokáig dolgozhattak együtt. Pár hónap múlva Dunait – aki Albert bátyám könyveinek magyarországi kiadása ügyében utazott Európába – gyanús körülmények között Nyugat-Németországban halálra gázolta egy teherautó.²

Éjszakákon át beszéltünk irodalomról. Kérdeztem, kit tart jó írónak a kortársak közül.

– Olvastál-e Sütő Andrástól? Figyeld a tiszta magyar beszédét. (No, persze, erdélyi!) Nézd a finomságot, ahogy egy-egy témát körbeír. És milyen csavarosan! A könyveiben egyetlen szót nem lelni, amiért lecsapnának rá. Csak sejteti a vezérfonalat, azért pedig nem lehet lecsukni. Bátor és makacs ember, aki ezt meri tenni a mai Romániában! Vétek, hogy ez a tehetség nem írhat szabadon!

Kacsaringós betűivel dedikált köteteket kaptam tőle véleményezésre. Ő a *Kard és kasza* címűt tartotta fő művének. Az önéletrajzi elemeket is tartalmazó írásban saját családján keresztül mutatja be Erdély ezeréves történelmét. Biblia mellett lenne a helye.

Wass Albert könyveit nem lehet letenni. Az olvasót megragadja az élvezetes és közérthető szép magyar nyelv. Példának állítja a korunkban egyre sorvadó erényeket: hazaszeretet, egyenesség, becsület, kitartás. Más emberré válik az olvasó, mire a végére ér. Könnybe lábad a szemem a gondolatra, hogy egy ilyen nagy nemzeti író névtelenségre ítélnék Magyarországon. Mert aki töretlen hittel ember és magyar tud maradni, annak pusztá léte is kihívás és szálka a becstelenség szemében!

Persze, az emigráns lapokban ő is olvasta, és néha véleményezte az írásaimat. Lelkesített, és három erdélyi témájú novellámért megdicsért.³ (*Videón itt: <http://www.youtube.com/watch?v=iGTptPMmHow> a szerk.*) Úgy jött ez nekem, mint a francia becsületrend, csak többet ért. Olyasféle kitüntetés, amit belül hord az ember.

Az egyik újság hosszú cikket közölt tőle ezzel a címmel: *A kivénült harcos leteszi a fegyvert. Rosszat sejtve beleolvastam: „Cserbenhagytak a magyarok huszonhét hosszú és küzdelmes esztendőn keresztül. Elég volt. Beleöregedtem, belefáradtam, beleszegényedtem az eredménytelen munkába. A magyar, bár egyénileg egyike a legtehetségesebb, legéltrevalóbb fajtáknak, politikailag éretlen. Nem érti a világpolitika háttérben lejátszódó fondorlatos titkait, és nem is érdekli. (...) Amit Ceaușescu húsz esztendő alatt nem tudott elérni, azt megtették helyette a szabad földre vetődött magyarok: letették velem a fegyvert. De a könyvek megmaradnak, a folyóiratok megmaradnak, s a nyomtatott betű szívós erejével továbbra is harcolnak Erdély magyarjaiért – ahogy lehet.”⁴*

Rögtön felhívtam.

– Mi történt, Albert bátyám, mi készítetett arra, hogy letedd a lantot?

– Nono, Öcsém, csak a fegyvert teszem le, a lantot soha. A könyvkiadással felhagyok, de attól még írok. Öreg vagyok, megfáradtam a szélmalomharcban. Megtettem, ami egy ember erejéből telhet. Többet is.

- Az emigráció szerencsevadászait erősíted, ha visszavonulsz.
- Tovább gyarapítsam a pusztába kiáltott szavakat? Eddig se tudtam őket megzabolázni.
- Csalódtál a magyarságban?
- Sajnos, a magyar nem politikus alkat. Nem érti, hogy a politikát boszorkánykonyhán főzik. Pedig okulhatna Trianonból. Mára a románok megtöltötték a világ könyvtárait angol nyelvű kiadványokkal. Ezekben a dákoromán elméletet sulykolják, s hogy Erdély mindig a románoké volt. Szépen be is vitték a köztudatba. Én pedig azt se értem el, hogy a Magyarország és Erdély valódi történetét hirdető angol könyveinket ingyen terjesszék.

A cikk sötét mérföldkönek bizonyult. Ettől kezdve már nem az az erős, energikus ember volt, aki azelőtt. Megtört benne valami, a vigasz is lepergett róla. Érthetőbbé váltak búcsúmondatai: *„Szívem mélyéből köszönöm annak a maroknyi hűséges magyarnak az önfeláldozó kitartását, akik mindvégig mellettem maradtak és lehetővé tették, hogy legalább ennyit megtegyek. Áldja meg őket az Úr minden fájdalmas csalódás közepette a tiszta lelkiismeret isteni ajándékával. Ők megtették, ami tőlük tellett. Ha minden magyar követte volna példájukat, a magyarok dolga másképp állna ma.”*⁴

Azután egyszer csak hiába szólongattam a telefonban. Baljós előérzetemet megerősítette az érkező emigráns újság. Fazekas Ferenc nekrológiájával címlapon hozta gróf Wass Albert halálát.⁵ Ezt azután a többi lap is átvette, s az emigráció gyászba borult.

Keveseknek adatik, hogy visszajöhetnek látni saját meggyászolásukat. Ő megtette. Elsőként a nekrológ írójára hozott szívbajt: „Halló! – kurjantott a telefonba – Itt Wass Albert beszél a másvilágról!”

Az újságokban pedig ekképpen cáfolt: *„Nem haltam meg. Úgy látszik, az Úristennek még van valami dolga velem. Mindenkit megnyugtatok, hogy itt vagyok. És szerettem volna látni, hogy ki mennyire veszi a szívére: nincs többé, aki annyit firkászott és mindig volt valami siralma. Sebjaj. Az vigasztal, hogy voltak, akik megsirattak. És ezekért még érdemes megszólalni. Másokkal meg nem törődöm. Azokat pedig, akik jó szívvel és szeretettel emlékeztek meg rólam, jó szívvel és szeretettel köszöntöm magam is. És hadd örvendezzünk együtt ezen a bűba facsarodott földön, hogy kis ideig még együtt lehetünk, s munkálkodhatunk népünk jövőjén, mindegyikünk a maga őrhelyén.”*⁶

E mondatokkal bezárta a résnyire hagyott kaput. Megbántva végleg szakított a világgal. Többé szinte senkinek nem vette fel a kagylót, nekem se.

Közös barátunkat, egy hozzá hasonló korú öreget kérdeztem az Államokban, mi történhetett.

Ő is csak hónapok múltán és igen körülményesen tudott a valóságra lelteni. Albert bátyám 83 évesen meglepetésre harmadszor is nősült. Az új feleség aztán fokozatosan elszigetelte őt a családjától és barátaitól. Egy sértett zszurnaliszta magát a házasságot, vagy a feleség személyét helytelenítve jelképesen mondhatta: „gróf

Wass Albert meghalt”. Ezt vették át az újságok tévesen. Aztán már hiába kérték a bocsánatát. Én levélben vigasztaltam: „Akinek holt hírét költik, hosszú életű lesz”.

1993-ban remélhette, hogy megtörik a jég. Remegő kezében tartotta az "új" Magyarországon kinyomtatott első kötetét. A hallgatóságos cenzúra ellenére jelent az meg, s egyben két könyvet is tartalmazott (Jönnék! - Adjátok vissza a hegyeim!). A fél évszázada méltatlanul mellőzött idős író a Kráter Kiadó tulajdonosát tárcsázta, és elsírta magát a telefonban. Felcsillanó reménnyel már az utazását tervezgette. Akkoriban a magyar kormány az emigráció törpéinek és szélhámosainak két kézzel szórta az elismerést. Méltán hihette, hogy most végre felfigyelnek az életművére. Ám a háttérhatalom vezényletével Wass Albert nevét a hivatalos szervek és a média továbbra is elhallgatta, vagy csak fanyalogva emlegette. Csupán a makacs Turcsány Péterre számíthatott, aki még az író életében, '97-ben megejtette könyve második kiadását is.

A holnapi befejező rész Wass Albert halálának körülményeit tisztázza!

Jegyzetek/Függelék

1. Wass Albert Levele Doma-Mikó Istvánhoz. 1989. jún. 17.
2. Dunai valódi neve Hársfalvy Lajos. Az autóbalesetben vele halt apja is (München, 1987. okt. 4.), anyja felgyógyult
3. Az ebéd (megj. Magyarság, 1989. dec.26.) ; Akinek nem hajlott a dereka (megj. Magyarság, 1990. márc.2.) ; Az idő ablaka (megj. Magyarság, 1990. ápr. 17.)
4. Magyarság, 1990. okt. 19.
5. 1993. július 9.-én halálhírét keltik (Amerikai Magyar Népszava?), amit átvett a floridai, amerikai emigráns, az európai és a magyar sajtó
6. Kanadai Magyarság (Lukács Éva: Exegi monumentum)